

Fenno-Ugria Teataja

APRILL 2010 Nr 5 (45)

ISSN 1736-0358

Ersa keel ja küla

Natalia Ermakov

Eesti-Mordva Kultuuriseltsi esimees

Lähenemas on traditsiooniline ersa keele päev. Eestis tähistatakse seda alates 1998. aastast 16. aprillil – ersa esimese keeleteadlase, professor Anatoli Rjabovi sünnipäeval. Ersa keele päeva tavades on palju sarnast eestlaste emakeelepäevaga.

Eestis on ersa keele päeva tähistamise enda südameasjaks võtnud Eesti-Mordva Selts, Ersa Ühing Sjatko, Fenno-Ugria Asutus ja Eesti Ersa-Mokša Sõprade Selts, osalevad teisedki ühendused. Tänavu ootame üritustele Mordvamaalt külla tuntud ansambli Mordens.

Nendel päevadel on ersadel, mokšadel ning meie keele ja kultuuri huvilistel võimalus kuulda Eestis ersa-keelseid laule ja luuletusi ja erinevaid loenguid ersa ja mokša kultuurist. Sellised üritused on hädavajalikud eelkõige kohalikele ersadele, et nad saaksid hingega aru, kes nad on ja mõistaksid oma missiooni – jääda ersadeks!

Mordvamaal kogub praegu populaarsust ühtse kirjakeele loomise plaan panna ersa ja mokša keele põhjal kokku ühine mordva keel. Mõned inimesed on selle poolt ja teised vastu.

Omalt poolt ütlesin, et kui nendest kahest keelest loodaks üks, siis ma peaksin unustama oma koolist ja ülikoolist saadud hariduse, sest see on seotud ersa keele ja kultuuriga.

Kui minu ersa külast saaks mordva küla, oleks see minule võõras ja arusaamatu. Kui me vaataksime hetkeks ersade ja mokšade minevikku, siis saaksime aru, et on olemas kaks keelt ja kultuuri, millest ei saa ega tohi loobuda.

Suurim roll ersa keele ja kultuuri säilitamisel on külal. Tuleb tõdeda, et enamuse külades elavatest inimestest on eakad, sest paljud noored on läinud Saranskisse või hoopis Moskvasse tööle. Kuid vaatamata venekeelsele koolile ja muudele assimileerimist soodustavatele teguritele on külades säilinud keel ja rahvustunne. Seal elavad jätkuvalt ersa kultuuri ja traditsioonide kandjad.

Laulumemmed Mordvamaalt Tšukalõ külast ja Natalia Ermakov mullusel ersa keele päeval.

Foto: Eha Viluoja

Kas ersa ja mokša või mordva keel?

Nädala pärast peetava ersa keele päeva puhul on põhjust rääkida suurima Venemaal elava soome-ugri rahva tulevikust. Mordvalased ehk ersad ja mokšad on viimase rahvaloenduse andmeid arvestades üks kiiremini assimileeruvatest rahvustest Venemaal. Vaid kümnekonna aastaga kahanes nende arvukus miljonilt 843 tuhandele.

Ersad ja mokšad elavad laialipillutatult väga suurel maa-alal ka väljaspool Mordva vabariiki ja räägivad paljusid eri murdeid. Rahva konsolideerimise huvides on Mordva võimudel küpsenud plaan ühendada kaks kirjakeelt.

Ühtsele mordva kirjakeelele on kavas üle minna 2014. aastal, kuid ersad ja mokšad eelistavad üldiselt jääda truuks oma emakeelele. Eriti ersad on tulised mordva keele ja vägivaldse mordvaniseerimise vastased, pidades sõna *mordva* samasuguseks söimusõnaks nagu on eestlaste jaoks *tibla* või venelastele *tšuhnaa*.

Mordva rahva ühendamise nimel valmistatakse peaminister Putini juhtimisel ka ülejäärgimisel aastal toimuvaks suursündmuseks, mil tähistatakse tuhande aasta möödumist Mordva rahvaste ühinemisest teiste Venemaa rahvastega.

Ersa ja mokša rahvuslased aga kurdavad, et võimud tegelevad vaid festivalide, pidude, juubelite ja tähtpäevade korraldamisega, jättes keele ja kultuuri vaeslapse seisusesse.

Küll aga hoolitseb Mordva rahvaste keelte arendamise eest Euroopa Liit, eraldades tänavu umbes miljon eurot kohalike keelte kasutamist õhutavate kodanikuühenduste toetamiseks.

Skeptikute väitel läheb seegi raha üksnes mordvaniseerijatele, näiteks klantsalbumi "Mordva" väljaandmiseks.

Fenno-Ugria Asutus

Ersa keele päev

Külas folklooriansambel Mordens Mordvamaalt

- 14. aprillil kell 18.00 Vanalinna Hariduskolleeegiumis (Tallinn, Vene tn 22)
- 15. aprillil kell 18.00 Tallinna Matkamajas (Tallinn, Raekoja plats 18)
- 16. aprillil kell 17.00 Eesti Rahva Muuseumi Näitustemajas (Tartu, Kuperjanovi 9)

Mari sangari päev

Külas folklooriansambel Kande Kava (Sinitaevass) Baškortostanist

- 21. aprillil kell 18.00 Vanalinna Muusikamajas (Tallinn, Uus tn 16c)
- 22. aprillil kell 18.00 Kinomajas (Tallinn, Uus 3), Aleksei Aleksejevi film "Sülem"
- 23. aprillil kell 20.00 KuKu klubis (Tallinn, Vabaduse väljak 8)
- 23. aprillil kell 16.00 Eesti Rahva Muuseumi Näitustemajas (Tartu, Kuperjanovi 9)
Aleksei Aleksejevi film idamaridest "Sülem"
- 23. aprillil kell 18.00 Ingerisoomlaste Liidu majas (Tartu, Veski tn 35)

M.A. Castréni Seltsi juhatuse koosolek tänavu jaanuaris: Turu ülikooli professor Sirkka Saarinen, Helsingin Sanomate ajakirjanik Kirsika Moring, seltsi tegevdirektor Marja Lappalainen, esimees Ildikó Lehtinen (Kultuuride muuseum), Emakeeleõpetajate Liidu tegevdirektor Anne Helttunen, Maire Aho Soome Rahvusraamatukogust, majapidaja Leena Kähkönen, keeleteadlane Paula Kokkonen ja projektisekretär Tarmo Hakkarainen. Foto: Anna Kurvinen

Soome hõimuliikumise alustala M. A. Castréni Selts – 20

Marja Lappalainen

M. A. Castréni Seltsi tegevdirektor

M. A. Castréni Selts asutati Helsingis 22. jaanuaril 1990. Asutamist mõjutas 1980ndate lõpul alanud Venemaa ja Ida-Euroopa murranguaeg, mis kutsus esile uut laadi sidemeid Soome ja Venemaal elavate uurali (üldises keeleteaduses soome-ugri) keelte kõnelejate vahel. 20 aasta jooksul on M. A. Castréni Selts kasvanud dünaamiliseks kodanikeühenduseks, aga ka oma ala tunnustatud mõjustajaks Soomes.

Seltsi sünnisõnad lausuti Marimaa pealinnas Joškar-Olas aastal 1989, kui seal korraldati soome-ugri kirjanike esimene rahvusvaheline kongress. Kohal oli ka kümneliikmeline soome kirjanike, teadlaste ja toimetajate delegatsioon. Järgmine soome-ugri kirjanike kongress peeti kahe aasta pärast Soomes ja korraldajaks oli äsja asutatud M. A. Castréni Selts.

Selts sai oma nime Matias Aleksanteri Castrénilt, 19. sajandi algupoolel elanud uurali keelte ja kultuuride uurimise mõjukalt teerajajalt. Oma välitöödel kogus ta keeleainest paljude uurali keelte grammatika ja sõnavara kohta. Praegu nimetatakse teda oma aja rahvusvaheliseks tippuurijaks.

Seltsi ülesandeks on luua ja hoida käigus suhteid Venemaa soome-ugri rahvastega, levitada teadmisi nende rahvaste, keelte ja kultuuride kohta ning toetada nende pürgimusi oma keele ja kultuuri arendamisel. Selts tegutseb riigiabi toel.

Venemaal abistatakse majanduslikult omakeelseid lehti ja kirjandust, kultuuriürituste korraldamist, raadio- ja telesaadete tegemist, jagatakse tõlke-, kirjandus- ja ajakirjandusauhindu, toetatakse õpperaamatute autoritele, toimetajatele ja kodanikeühenduste esindajatele mõeldud seminaride läbiviimist. Lisaks antakse reisitoetust erinevatel üritustel osalemiseks.

Soomes tehtav töö on suurelt osalt teavitustegevus. Seltsi teabeleht ilmub neli korda aastas ja seltsil on internetis soome-ugri keeli ja rahvaid tutvustav infopakett: www.ugri.net. Päevakajalistest sündmustest teavitab seltsi koduleht www.helsinki.fi/jarj/macastren ning meililist.

Seltsil on raamatukogu, kust lisaks raamatutele saab laenata erinevaid audiovisuaalseid materjale. Seltsi kolm hinnatud rändnäitust on tiirelnud raamatukogudes mitmel pool Soomes.

Soome üldsusele korraldatakse ettekandekoosolekuid, teemaüritusi ja kultuuri-

reise, koolidele valmistatakse õppematerjale. Suurim iga-aastane sündmus on sügiseti peetav hõimupäev.

Selts tegutseb asjatundmiskeskuse ja kontaktide vahendajana, kavandades eeskätt kultuuri- ja haridusalaseid ühisprojekte ning ekspertidevahetust kõnealuste rahvastega. Lisaks annab selts eksperthinnaid soomeugrilistes küsimustes.

Oma põhitöö kõrval koordineerib M. A. Castréni Selts Soome haridusministeeriumi poolt rahastatavat riiklikku hõimurahvaste programmi ja vastutab selle elluviimise eest. Hõimurahvaste programm toetab tegevust Venemaa soome-ugri aladel, soome organisatsioonide kultuurivahetust nende rahvastega, Soomes õppivaid stipendiaate ning raamatukogude ja muuseumide koostööd.

Lisaks sellele koordineerib selts teistegi toetuste kasutamist. Neist suurim on Soome kultuurirahastu ulatuslik mitmeaastane abiraha väikeste soome-ugri rahvaste ja keelte toetamiseks.

Selts teeb koostööd Venemaa ja Soome rahvuskultuurikeskuste, kodanikeühenduste, kohalike ametnike, kirjastuste, kõrgkoolide, teadusasutuste, muuseumide, raamatukogude ja meediaga. Nende hulgas on nii aastatetaguseid agaraid kaaslasi kui

ka uusi tegijaid. Soome-ugri võrgustik on lai ja kasvab kogu aeg.

Selts suhtleb kolmepoolse ühistöö raames tihedalt ka Eesti ja Ungari sõsarorganisatsioonidega. Konkreetse tulemusena võiks mainida kaardiprojekti, kus Eesti hõimurahvaste programmist toetati marikeelse Marimaa kaardi valmistamist ja Soome programmist Udmurtia kaarti.

Seltsi algusaeg oli väga kirjanduslik ja selline näikse olevat ka lähitulevik. M. A. Castréni Selts on 25.–28. augustini Oulus toimuva rahvusvahelise soome-ugri 11. kirjanduskongressi peakorraldaja. Tänavuse kongressi teemaks on tõlkekirjandus.

Teoreetilised teadmised tõlkimisest, eri kultuuride tundmine, uudisõnade loomine, autoriõiguste küsimused ning tõlkija ja kirjaniku töö muutuvast maailmas on endiselt ajakohased aruteluteemad.

Hõimurahvaste programmist on toetatud tõlkimist soome-ugri keeltest ja soome-ugri keeltesse. Tõlkeid on tehtud paljudest keeltest, aastate jooksul on leidnud oma soome-ugri lugejaskonnad näiteks sellised kirjanikud nagu William Shakespeare, Ellen Niit ja Mika Waltari.

Soome keelest tõlkis Eha Viluoja

Dmitri Tsvetkov – militaarne vadja keelemees ja folklorist

Jaak Prozes

Fenno-Ugria Asutus

Tartus ilmus mullu Eesti hõimurahvaste programmi toel Enn Ernitsa raamat vägagi huvitava elulooga vadja haritlasest Dmitri

Tsvetkovist (1890–1930).

Ernits on raamatusse kogunud pea kõik Tsvetkovi sulest pärit lühikirjutised. Samuti on ta põhjalikult refereerinud Tsvetkovi tähtsaimat tööd – vadja-eesti-vene sõnaraamatu sedelkartoteeki, mis sisaldab rahvapärismi, vanasõnu, kõnekäände, laulu- ja pillimängude kirjeldusi ja muudki.

Ernits on nii arhiivides kui ka tolaeagset ajakirjandust kasutades näinud suurt vaeva, koostamaks Tsvetkovi põhjalikku elulugu, samuti andmaks ülevaadet tema suguvõsa ajaloost ja käekäigust. Selle taustal saab ka hea ülevaate vadjalastest kui ühest väiksema soome-ugri rahvakillust.

Dmitri Tsvetkov sündis 30. oktoobril 1890. aastal Jõgõperä külas Peterburi kubermangu Jamburgi maakonnas. Tegemist oli suure vadja-isuri külaga, kus 19. sajandi keskel elas umbes 200 vadjalast. Tsvetkovi perekond oli nii majanduslikult kui ka rahvuslikult üks tublimaid vadja peresid. Nende tegemisi ja jutte on hulgaliselt üles tähendanud akadeemik Paul Ariste.

Alghariduse sai Tsvetkov Jõgõperä külakoolist, pärast mida siirdus ta õppima Gatšina Õpetajate Seminari. Pärast lõpetamist 1911. aastal asus Tsvetkov tööle Laadoga järve kirderannikul paikneva Ala-Uuksu venekeelse kooli juhatajana.

Edasi muutus Tsvetkovi elutee üsnagi kirjuks, I maailmasõja alguses 1914. aastal mobiliseeriti ta sõjaväkke, siis jälle vabastati. Samal sügisel asus ta õppima Petrogradis Õpetajate Instituuti, kuid kool jäi lõpetamata.

Armees paelus Tsvetkovi sedavõrd, et ta läks 1916. aastal Peterburi Vladimiri sõjakooli, mille lõpetas allohvitseri auastmes. 1917. aastal osales ta lahingutegevuses Bukoviinas, seejärel ta demobiliseeriti.

1918. aastal töötas Tsvetkov kodukülas õpetajana, kuid Vadjamaal aset leidnud punaterrori mõjul astus ta 1919. aastal Ingeri polku, kus sai roodukomandöriks.

1920. aasta juunis vabanes Tsvetkov alamleitnandina sõjaväest. Ta asus tööle valdavalt isuritega asustatud Narva jõe taguses venekeelses Väiküla algkoolis.

Tsvetkov oli nii õpetajana kui ka ühiskonnategelasena väga aktiivne. Tema mureks oli vene keele ja venelaste olukord,

1923. aastal kandideeris ta kogunisti venelaste nimekirjas Eesti Riigikogu liikmeks.

1922. aastal oli Tsvetkoviga kohtunud Tartu Ülikooli läänemeresoome keelte professor Lauri Kettunen, kelle õhutusel asus ta 1923. aastal õppima Tartu Ülikooli ja lõpetas selle slaavi filoloogina 1928. aastal.

Tartu õpinguaastad polnud Tsvetkovile sugugi kerged, segas nii vanus kui ka majanduslik kitsikus. Hõimuringide töö jättis Tsvetkovi täiesti külmaks. Õigus on ilmselt Ernitsal, kes ütleb, et Tsvetkov oli ju hingelt venelane, ilmselt seetõttu läks ta kaduma ka soome-ugri keeleteadusele.

Pärast ülikooli lõpetamist töötas ta koolijuhatajana Komarovkas ja Alajöel. 1930. aastal lõpetas Tsvetkov oma elu enesetappuga – põhjuseks õnnetu armastus.

Raamat on väga tähtsaks infoallikaks lugejatele, keda huvitavad meile lähedased ja samas väiksemad hõimurahvad. Eriti vadjalased.

Üks kirjakeel ühendab rahvuse ja tõstab keele mainet

Mihhail Mosin

Mordva Riikliku Ülikooli
filoloogiateaduskonna dekaan

Ühtse mordva kirjakeele loomise mõte tekkis juba möödunud sajandi 20. aastatel, mil Mordvamaa erinevates murretes hakkasid ilmuma esimesed ajalehed: Tšin Stjamo (Päikesetõus, Uljanovsk 1920), Jakstere Tešte (Punatäht, Moskva 1921), Jakstere Sokitsja (Punane Künnimees, Saratov 1921), Od Vele (Uus küla, Penza 1924).

Praegu on Mordva ühiskonnas hakatud taas ühe kirjakeele idee üle arutlema, kuid suhtumine sellesse on vägagi kahetine. Ühed on poolt, teised kategooriliselt vastu, kolmandad aga erapooletud, oodates ja vaadates, kumb seisukoht peale jääb.

Meie arvates on ühtse kirjakeele loomine üks parimaid võimalusi äratada mõlemad Mordva keeled nende veerandilisest toimimisest taas ellu. Peaaegu kõik erinevates emakeele murretes rääkivad rahvused on aastate vältel loonud või loomas ühtset kirjakeelt, sest see on rahvuse ühtsuse, riikluse ja maailmatunnetuse kõrgeim tase ja sümbol.

Omavalitsuslik ajalugu Mordva keeltega julma nalja, luues kahest lähedasest keelest nende omaste murrete alusel kaks kirjakeele normi. Enam kui 70 aastaga on nüüdseks nende keelte kasutamine kahenenud miinimumini. Mordva küldes räägitakse omi murdeid, linnades aga vestlevad ersad ja mokšad omavahel vene keeles.

Ühtne kirjakeel teeks võimalikuks ka kahesuunalise kakskeelsuse tekke. Siis ei tuleks venekeelsetel inimestel enam kohvipaksu pealt ennustada, kas neil on mõttekam õppida mokša või ersa keelt.

Tõsi küll, ühtse kirjakeele vastased peavad kahte olemasolevat kirjakeelt ainulaadseteks ja hoiatavad, et ühtse kirjakeele normi loomisel kaotab Mordva rahvas kaks emakeelt ja hävib tulemusena ka ise. Sellised väited tekivad seepärast, et me pole alates 30. aastate teisest poolest pärast professorid Anatoli Rjabovit ja Fjodor Peterburgskit keelte täiustamisega peaaegu tegelenudki, vaid hoiame neist lihtsalt kinni, et midagi veelgi hullemat ei juhtuks.

Samas on ju olemas elementaarsed argumentid, mis paanika kergesti ümber lükkavad. Kahe kirjakeele normi kõrval eksisteerib siiani unikaalne šokša murre. Šokša küldes lapsed õpivad koolis suuremate raskusteta mokša kirjakeelt, kuigi nende kõnekeeleks on jäänud ersa keelel põhinev

šokša murre. Šokšade kogemust arvesse võttes pole mõtet karta ka mokša ja ersa kõnekeelte kadumist.

Keeleteadlased teavad, et ükski maailma kirjakeel pole hävitanud ainsatki oma murret ega murrakut. Isegi kirjakeele aluseks olnud murrad säilitavad ja arenevad oma eripärasid. Ühtne kirjakeele norm ei saa mõjuda hävitavalt ühelegi rahvusele. Minu Ardatovi rajoonis asuva koduküla Ketšenbije ersad ei loobu ühtse kirjakeele pärast oma murrakust ega muutu mokšadeks või tulnukateks, nii nagu ei muutu ersadeks ka Kovõlkino rajooni Mordovskoje Pajevõ küla mokšad.

Tuntud filoloogi Mihhail Koljadenkovi argumentid ersa ja mokša keelte erinevustest ja kahe kirjakeele vajalikkusest ei ole meie arvates niivõrd põhjanevad, et ühtse mordva kirjakeele loomisest loobuda.

Loomulikult ei kavatse keegi luua ühtset kirjakeelt ühe hoobiga. See on paljude kümnendite töö. Selleks tuleb kokku kutsuda autoriteetne erikomisjon ja terve spetsialistide kollektiiv, kes töötaksid avalikkuse kontrolli all mõlema Mordva kirjakeele põhjal

ja maailma rahvaste kirjakeelte moodustamise kogemusi arvesse võttes keelenormide loomise kallal. Ees seisab kahtlemata väga põhjalik ja raske töö.

Erinevuste probleemi võib lahendada sünonüümide kasutuselevõtu või käibelolevate venekeelsete sõnade asendamisega. Nii näiteks võib mokšakeelse sõna *tutsja* kergesti asendada ersakeelse sõnaga *pel'* või ersa keeles kasutatava vene sõna *stol* mokšakeelse *tuvor'* iga.

Viimaste aastate jooksul on mõlema Mordva keele murrete ja murrakute uurimisel leitud hulka ühiseid sõnu, mida aga teises kirjakeeles ei tunnustata. Igipõlise sõnavara taastamine laiendab ja rikastab eeldatava ühtse kirjakeele leksikalist süsteemi, seda võib kinnitada mitmete teiste keelte uurimise põhjal. Näiteks kasutatakse soome kirjakeeles mitme murde keelendeid.

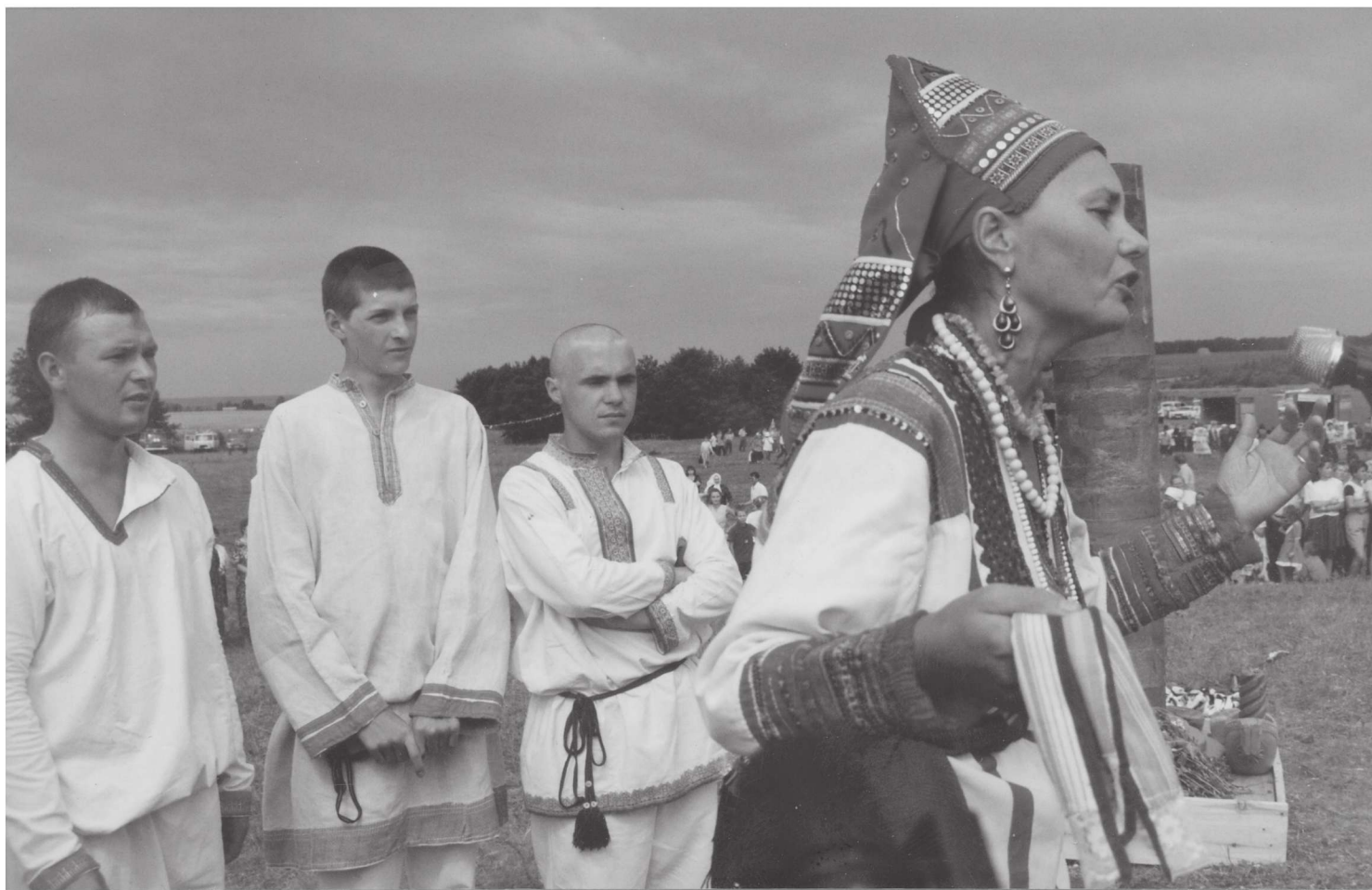
Kahtlemata nõuab ühtse kirjakeele normide loomine ja nende kasutuselevõtt teatud pingutust lisanduva keelematerjali tõttu. Aga praegugi peab näiteks Penza oblastist pärit mokša või Orenburgi oblasti

Buguruslani rajoonist pärit ersa oma kirjakeele selgeks õppima, sest kuuleb selle normidest esmakordselt alles ülikoolis.

Meie arvates ei peitu peamine probleem mitte ühtse mordva kirjakeele loomises ega selle loomise viiside otsimises, vaid selles, et me kasutame oma elutegevuses vähe emakeelt. Ersad ja mokšad valdavad vähe isegi oma emakeele sõnavara.

Ühtse kirjakeele loomisega paralleelselt tuleks alustada ersadele mokša ja mokšadele ersa keele õpetamist juba alates lasteaiaast. Ersad ja mokšad võiksid varasest lapsepõlvest peale teada, et meie keeltes on 85 protsendi mahus ühist ja vaid 15 protsendi ulatuses erinevusi ning millised need erinevused täpselt on.

Ühtse mordva kirjakeele kaudu tõuseb ersade ja mokšade eneseteadvus ja kinnistub ühtne mordva rahvustunne. Tekib võimalus võtta keel kasutusele kaasaegse ühiskonna kõigis valdkondades: igapäevases ja sotsiaal-poliitilises elus, ameti- ja õppeasutustes, teaduses, kirjanduses, meedias ning ka rahvusvahelises suhtlemises.

Nadja Rodionova itk ersade traditsioonilisel suvisel palvepäeval Rasken Ozkil.

Foto: Indrek Särg

Mordva keel on mõeldud ersade ja mokšade venestamiseks

Aleksandr Šaronov

Ersa kirjanik,
rahvuseepose Mastorava autor

Keel sünnib ja kujuneb üheaegselt rahva sünni ja kujunemisega. See on loomulik ja ajalooline nähtus, teadusele tundmatute seaduspärade ning põhjus-tagajärjeliste seoste tulemus. Keele elus ja arengus pole midagi juhuslikku ega subjektiivset. Ühe või mitme inimese soovi kohaselt pole keelt võimalik muuta või teise keelega ühendada, vastasel juhul see keel kaob. Kui rahvas kaotab oma keele või ütleb sellest lahti, kaotab ta ka iseenda, hävinedes rahvusena.

Keele grammatilised, foneetilised, morfoloogilised ja süntaktilised eripärad – need on saladused, mida pole võimalik lahti mõistatada. Me võime öelda, et keele kujunemine sõltub saatusest või Jumalast, loodusest või rahva ajaloost. Seepärast on püüd muuta keelt määratud läbikukkumisele, see on võrdne Jumala asjadesse sekku misega.

Õeldu käib täiel määral ka ühtse mordva keele loojate kohta. Mordva rahvast kui keelelist ja ühiskondlik-ajaloolist kooslust pole olemas. On ersad ja mokšad, keda üheskoos nimetatakse mõnikord mordvalasteks. Sõna „mordva“ tähendus pole teada, kuid ersad ja mokšad peavad seda solvavaks hüüdnimeks. Ei ersa ega mokša keeles pole sellist sõna olemas.

Ersad ja mokšad on kaks eri rahvust, kellel on mõlemal oma keel, ajalugu, rahvakultuur, asuala, psühholoogilised ja antropoloogilised eripärad. Nad ei pea endid mordvalasteks ja neile ei meeldi, kui neid sedasi kutsutakse. Nende vahel ei ole ka nii tugevat geneetilist sidet, nagu mõned teadlased oletavad.

Mordva kirjandus toimib kolmes keeles: ersa, mokša ja vene keeles. Ersad ja mokšad räägivad omavahel vene keeles, sest kumbki rahvas ei oska teise keelt. Ersadel on kergem selgeks õppida saksa või inglise kui mokša keel, sest selle foneetika on ersa omale täiesti vastandlik.

Ühtse mordva keele loomine on võrreldav ühtse slaavi keele loomisega, see on põhimõtteliselt võimatu. Ajalugu ei tunne juhtumeid, kus keegi on teinud kahest keelest ühe. Ühtse mordva keele loomine on kahe mitte-mordva rahvuse jaoks avantüür, mille eesmärgiks on desorienteerida ersade ja mokšade rahvusteadvust ning kuulutada ersad ja mokšad ajalooliselt ebatäiuslikeks rahvasteks, kes on nende rahvuskeelte hävitamise tulemusena hukule määratud.

Praegu viiakse Mordvas ellu ersade ja mokšade vägivaldset mordvaniseerimist, mille tegelikult eesmärgiks on nende rahvaste venestamise kiirendamine.

On teada, et vene rahvus koosneb 80 protsendi ulatuses ersadest. Rjazani, Vladimiri, Moskva, Tveri, Kostroma, Vologda, Novgorodi, Arhangelski, Tambovi, Nižni Novgorodi, Uljanovski, Samaara, Penza ja Voroneži oblast olid kunagi asustatud ersade ja ersakeelsete rahvusrühmadega, seetõttu võib eeldada, et ka järelejäänud

ersa elanikkond allub kergesti venestamisele. Teadlased ja poliitikud, kes määrivad ersadele kaela sõimunime „mordva“, mitte ainult ei solva seda rahvust, vaid võtavad talt ka põlised asualad Kesk-Venemaal ja Volga ääres, andes need slaavlastele, kes pole siin kunagi elanud. Nad kingivad ära ka vene elanikkonda, kes on välja kujunenud ersadest ja teistest soomeugrilastest.

Mordvamaa praeguses arenguetapis tuleks soodustada ersa ja mokša keele arengut ning ersade ja mokšade rahvusteadvust. Oleks tarvis luua laialdaste Venemaa-siseste ja rahvusvaheliste volitustega Ersad ja Mokšad vabariigid. Siis algaks nende rahvaste demograafiline, rahvuslik-ajalooline ning kultuuriline ja vaimne taassünd.

Ersade ja mokšade mordvaniseerimine ühtse mordva keele loomise kaudu ja katse luua ühtset mordva rahvast – see on vaid tee kuristikku, mille põhjas moonduvad hävitatud ersad ja mokšad venelasteks.

Vene keelest tõlkis Üve Maloverjan

Komi noored on noored nagu muiste ja mullu

Eva-Liisa Roht

Tartu Ülikooli magistrant

Viibisime koos Jaanika Jaanitsaga 2009. aasta suvel Komimaal, kus uurisime etnoloogiliste välitööde käigus komi noorte elu ja ellusuhtumist. Meie eesmärgiks oli saada teada, mida mõtlevad Sõktõvkari tudengid, komi rahvusühenduste töötajad ja komikeelse meedia esindajad komiks olemisest.

Eesti sõbrad

Magamata öö kestnud bussisõidu ja 38-tunnise lämbelise rongireisi järel platskaartvagunis jõudsimel Komimaale, kus peagi selgus, et Venemaa avarustes kaskede keskel ja veelgi valgematel öödel ilus polegi me tegelikult Eestist vaimselt niivõrd kaugel.

Omamoodi huvitav kogemus oli vaadata Koigorodoki rajoonikeskuse külalistemajas kohalikul telekanalil intervjuud izmakomide juures käinud Eesti Kunstiakadeemia ekspeditsiooni liikmetega. Sõktõvkari komi teaduskeskuses käies saime kaasa raamatu, mis paluti toimetada Tartusse kirjandusmuuseumisse. Teaduskeskuse ja pedagoogilise instituudi töötajad tundsid meie juhendajat Art Leetet ning tänu neile õnnetus meil tutvuda linnakultuuri ja noori uurivate doktorantidega.

Meie kahe magistrandi uurimisretk mõjus komidele algusest peale kergelt üllatavana. Pigem oodati, et oleksime osa suuremast grupist ning et meie tegevust koordineeriks juhendaja. Välitööde käigus informante otsides ilmnis aga, et meie näiline abitu positsioon tekitas inimestes soovi meid aidata, vahel isegi üleliia.

Näiteks uurisime Komi kultuurikeskusest, millist suhteliselt linna lähedal asuvat küla võiksime külastada ning enne kui viisakalt vastu punnida jõudsimel, lepiti meile telefoni teel kokku muuseumiekskursioon Ōbi külas ja seda veel päeval, mil muuseum oli tegelikult suletud.

Lisaks organiseeriti pedagoogilisest instituudist meile kui kahele abitule neile kaasa doktorant Goša, kuigi see küla ei olnud sugugi mingi hirmuäratav ja ohtlik geto, eriti veel keset päist päeva. Gošaga oli meie välitöödest vestlemine muidugi igati huvitav ja kasulik, ent kõigele vaatamata jätkasime väikese muigega ikkagi vaikselt oma rajal käimist.

Seni on komi noori suhteliselt vähe uuritud. Me eeldasime, et saame lühikese aja jooksul kergemini kontakti just enam-

vähem omaealistega ja kohtame ka külastest pärit noori, kes on paremate töövõimaluste otsingul või kõrghariduse omandamise soovil linna kolinud. Linnakeskkonna ja kõrgkooli koostulundus meile noorte komide rahvustunnete uurimisel olevat eriti intrigeeriv teema.

Noortel on ikka sarnased vaba aja veetmise viisid, ühised probleemid ja tulevikuplaanid. Meiegi ei jäänud kogu aeg asjalikuks ja pühendasime hulga aega komi noortega ühisele meelelahutusele. See andis võimaluse küsitluskava piiridest üle minna ja leida uusi vestlustemasid.

Õhtud Sõktõvkari pakkusid meile õige meeolukaid hetki, kas siis klubist klubisse kulgedes, pargipingil sihvkasid süües või mahajäetud maja trepil istudes keele- ja situatsioonialjade üle naerdes. Nii oli meil vastastikku kergem endast rääkida. Mõni oluliselt vanem uurija ei oleks noortega kindlasti sellisel familiaarsel viisil suhelnud ning neilt nii vahetut tagasisidet saanud.

Tants ja muusika

Jäi silma, et end identifitseeritakse komidena esmajoones keeleoskuse kaudu. Kui keelt osatakse hästi, nimetatakse endid komideks. Kui oskus on vähene, siis pigem mainitakse, et vanemad on komid. Pikema vestluse käigus selline identifitseerimine siiski hägustus.

Sõktõvkari asusime kindlaks tegema, missuguseid eneseteostuse ja vaba aja veetmise võimalusi linn noortele pakub. Küllastasime koos komi noortega klubisid ja tunnistasime, et komikeelset muusikat klubipidudelt ei leia, küll aga saab jalga keerutada vene, armeenia ja usbeki laulude taustal.

Komimaal kahjuks ei ole nagu Mariimaal, kus paljud venekeelsed laulud tõlgitakse oma keelde. Siiski õnnestus meil Koigorodoki tüdrukute telefonist kuulda vene popansambli Fabrika lugu komi keeles. Lugu kõlas väga hästi, kuid esitajat noored kahjuks ei teadnud. Jutu sees ilmnis, et

isetegevust Komimaal ikka on, aga see ei ole nii laialdaselt levinud.

Komikeelne muusika, mida on võimalik kultuurikeskustest osta ja Komi rahvaraadiost kuulata, on peamiselt folkloorset laadi ning mitte eriti noortepärane. Kuigi selles komikeelses raadiojaamas töötasid noored inimesed, ei olnud neil muusikaprogrammis mängimiseks komi pop- või rokkmuusikat.

Erinevalt teistest noortest, kellega suhtlesime, töid raadiotöötajad välja komiks olemise eelise enda jaoks ning tunnistasid vajadust komi keelt ja kultuuri laiemalt propageerida. Neil on võimalus komi keelt tööalaselt kasutada ning nad leidsid, et on täiesti normaalne olla kakskeelne ja rääkida vastavalt vestluspartnerile kas komi või vene keeles.

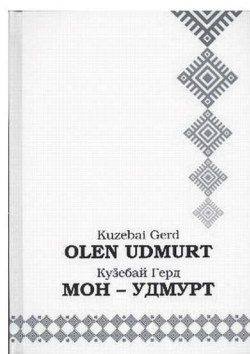
Kokkuvõtteks tahaks öelda, et komi noored leidsime me siiski üles, kuigi oli suvi ja koolivaheaeg. Tegu oli pilootprojektiga ja seega tegime endale alles teed selle teema uurijatena.

Koigorti ehk vene keeli Koigorodoki tüdrukud tunnevad end külatänaval kui kalad vees.

Foto: Eva-Liisa Roht

Uus raamat: Kuzebai Gerdi "Olen udmurt"

Eelmise aasta lõpus ilmus Eesti Kultuurkapitali ja Hõimurahvaste Programmi toel ühe tähtsaima Venemaa soome-ugri rahvaste kirjaniku ja ühiskonnategelase Kuzebai Gerdi (1898-1937)

raamat "Olen udmurt".

Kuzebai Gerdi oli üks esimesi Venemaa soome-ugri rahvaste haritlasi, kes haalus hõimuliikumise ideedega. Ta pidas väga tähtsaks udmurtide suhtlemist Eesti, Soome ja Ungari hõimuaktivistidega. Lisaks oli ta veendunud leninist ja marksist, kes leidis, et revolutsioon andis võimaluse udmurdi rahvuse sünniks.

Tema põhilisteks teeneteks võib pidada lasteajakirja „Muš“ asutamist 1920. aastal ja udmurdi kirjanike organisatsiooni raja-

mist 1926. aastal. Võib öelda, et Gerdist algab udmurdikeelne kirjandus. Gerdi oli ka esimene erialahariduse saanud udmurdi folklorist ja etnograaf.

Kahjuks jäi tema elutee väga lühikeseks. Loominguline periood oli veelgi lühem, sest oma elu viimased viis aastat veetis ta vanglas. Kuzebai Gerdi oli üks neist sajakonnast soome-ugri rahvaste rahvusliku intelligentsi esindajast, kes lasti maha süüdistatuna soome-ugri rahvaste vandenõus nõukogude võimu vastu. Saatuslikul kombel algasid repressioonid just Udmurdimaalt.

Põhilise osa raamatust sisaldab luule, mis on ajastule omaselt naiivse võitu. Luulest peegeldub Gerdi mure udmurdi rahvuse mahajäämuse ja taassünni pärast, korduvalt tänab ta revolutsiooni, mis annab udmurdi rahvale uued võimalused. Olgu siin ära toodud katkend tema luuletustest "Olen udmurt", mis ilmus 1927. aastal luulekogus "Õitsev maa".

Õnn, et olen just udmurt!
Tiivad selga, vabaks sain!
Südamel on tuli mul,
Mustast ilmast pääsesin.

Nüüd oktoobripäev on taas,
Rahvas läheb platsile.
Kes seal sammub lauluga,
Kes all lipu punase.

Ma ei keskit häbene,
Käin udmurdi rõivastes
Julgelt lähen platsile
Punalaule üürates. /.../

Kogumikus on ka mõned proosapalad. Raamatu põnevaimaks osaks on aga Gerdi etnograafilised artiklid ja esseed. Raamatut lugedes saab hea ülevaate udmurtide esimesi samme tegevast ilukirjandusest, samuti selle rahva elust, olust ja maailmavaatest 20 sajandi esimesel poolel.

Jaak Prozes

Lennart Meri
Veelinnurahva
rahastu

Rahastu on asutatud keeleteadlase Tõnu Seilenthali poolt 2007. aastal eesmärgiga jäädvustada väljapaistva riigimehe ja soome-ugri rahvaste uurija mälestust ning toetada soome-ugri noorte õpinguid. Kõigil on võimalus anda oma panus soome-ugri noorte heaks:

Rahastu pangarekviisiidid:
MTÜ Fenno-Ugria Asutus
A/a 10022099177006
SEB Eesti Ühispank
IBAN: EE611010022099177006
Selgitus: Veelinnurahvas

Väljaandja: MTÜ Fenno-Ugria Asutus
Aadress: P. Süda 3-4, 10118, Tallinn

Toimetuse: Üve Maloverjan, Jaak Prozes, Kadi Raudalain
Kontakt: tel 644 5119, info@fennougria.ee, www.fennougria.ee